

Rättsavdelningen
Monica Panagio
monica.panagio@socialstyrelsen.se

Regeringskansliet
Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

Socialstyrelsens yttrande över Utkast till lagrådsremiss För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande av barn och unga

Socialdepartementets dnr. S2025/02039

Socialstyrelsen vill inledningsvis framföra att svarstiden för utkastet till lagrådsremiss För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande av barn och unga har varit synnerligen kort. Särskilt då remisstiden till stor del infallit under jul- och nyårshelgerna. Med hänsyn till lagförslagets betydande omfattning och komplexitet har tidsfristen till den 19 januari varit otillräcklig för att genomföra en fullständig och noggrann analys av samtliga förslag.

Socialstyrelsen vill framhålla att det hade varit av värde att även slutbetänkandet från utredningen om stärkt barnrättsperspektiv i LVU (S 2023:13) hade behandlats inom ramen för detta lagstiftningsärende med redovisande av övriga delar i uppdraget rörande stärkt skydd och rättssäkerhet i samband med bl.a. umgängessituationer, vårdens upphörande samt översynen av behov av ökad sakkunskap i ärenden och mål enligt LVU. Det hade ökat förutsättningarna för remissinstanserna att få ett helhetsgrepp om de förslag som gäller tvångsvården av barn och unga samt de samlade effekterna som förslagen kan få för dem.

Inledning

Socialstyrelsen tillstyrker i huvudsak förslagen med de synpunkter som redogörs för nedan. Många av förslagen stärker barnrättsperspektivet och rättssäkerheten inom den sociala barn- och ungdomsvården.

Myndigheten anser att det är viktigt att regelverket som styr tvångsvården av barn och unga är tydligt så att barn och unga kan överblicka vilka rättigheter de har och vilka skyldigheter som socialnämnden har. Tvångsvård är ibland absolut nödvändig för att skydda barn från allvarlig fara. Men det är viktigt att socialtjänsten samtidigt har tillräckliga verktyg och resurser för att ge stöd till familjerna som kan möjliggöra en positiv beteendeförändring och, när det är möjligt och lämpligt en familjeåterförening.

Socialstyrelsen vill även framhålla att vissa av förslagen kan få till följd att tilliten till socialtjänsten påverkas och att familjer kan känna rädsla och dra sig för att söka stöd och hjälp hos socialtjänsten.

2 Lagtext

2.1 Förslag till lag om omhändertagande för vård av barn och unga

3 kap. Grunderna för omhändertagande av vård

1 §

Bestämmelsen är något lång i sin utformning. Myndigheten föreslår därför att bestämmelsen delas upp så att generella förutsättningar för omhändertagande av unga regleras i en separat paragraf. Detta skulle bidra till en ökad läsbarhet av bestämmelsen och vara att föredra ur ett pedagogiskt perspektiv.

7 kap. Umgänge och stöd till vårdnadshavare

4 §

I meningen bör ordet ”och” mellan ordet barnet och utvecklas bytas ut till ett ”eller” så att meningen lyder ”Socialnämnden ska erbjuda vårdnadshavare och föräldrar stöd som kan bidra till att de blir delaktiga i vården av barnet eller utvecklas i sitt föräldraskap.”

Socialstyrelsen menar att vårdnadshavares och föräldrars delaktighet i vården kan se olika ut och behöva differentieras beroende på förutsättningarna i det enskilda fallet. Det kan till exempel uppstå situationer där en förälder eller vårdnadshavare inte har en sådan relation till barnet att det finns ett stort behov av delaktighet i vården, men där föräldern i sin relation med barnet kan behöva stöd att utvecklas i sitt föräldraskap. I sådana fall är det mer lämpligt att bestämmelsen ger socialnämnden en möjlighet att välja att endast ge stöd i föräldraskapet, utan att också behöva lägga resurser på att ge stöd i en delaktighet i vården. Omvänt kan till exempel den som är särskilt förordnad vårdnadshavare behöva vara delaktig i vården av barnet, utan att denne samtidigt ska utvecklas i sitt föräldraskap. Ändringen syftar inte till att frånta socialnämnden möjlighet att erbjuda stöd i båda delar när behovet finns att göra det. Istället bidrar förslaget till ändring till att möjliggöra för socialnämnden att avgöra vilka behov som finns i det enskilda fallet, med hänsyn tagen till vad som är bäst för barnet.

5 §

I 7 kap. 4 § LVU tillförs en skyldighet för socialnämnden att erbjuda föräldrar stöd så att de kan vara delaktiga i vården. I 7 kap. 5 § är det dock endast vårdnadshavaren som ska ges möjlighet att vara delaktig i genomförandet av vården. Som remissen förstås tillkommer bestämmelsen i 7 kap. 5 § i syfte att tydliggöra socialtjänstens skyldighet att ge vårdnadshavare information. Informationsutbytet syftar till att stärka vårdnadshavarens delaktighet i vården av barnet. Att endast vårdnadshavaren har rätt till information följer av sekretessen i 12 kap. 3 § OSL. Socialstyrelsen ifrågasätter inte att föräldern undantas rätten till information i detta avseende. Istället tycks formuleringen olycklig vad avser föräldrarnas möjlighet till delaktighet, när paragrafens lydelse ställs i relation till 7 kap. 4 §. Å ena sidan ska socialnämnden enligt 7 kap. 4 § erbjuda föräldrar stöd så att de kan vara delaktiga i vården, å andra sidan ges i 7 kap. 5 § endast vårdnadshavaren en möjlighet att vara delaktig i genomförandet av vården. Som första stycket nu är skrivet ska barnets vårdnadshavare få information och ges möjlighet att vara delaktig i genomförandet av vården. Samtidigt står det i författningskommentaren att barnets vårdnadshavare ska få den information han eller hon behöver för att vara delaktig i genomförandet av

vården. För att undvika missförstånd föreslår myndigheten att första stycket formuleras mer i enlighet med författningskommentaren: ”Barnets vårdnadshavare ska få den information från socialnämnden om vården av barnet som behövs för att möjliggöra delaktighet i genomförandet av vården.”

5.3, 26.1 Lagens struktur

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att de flesta bestämmelserna i LVU behålls och förs över till en ny lag och att de särskilda befogenheterna som gäller vid de särskilda ungdomshemmen ska föras över till en egen lag.

6.1–6.5. Barns och ungas rättigheter

Socialstyrelsen tillstyrker förslagen och anser att det är positivt att barnrättsperspektivet tydliggörs och stärks genom införandet av ett eget kapitel i den nya lagen. Ett särskilt kapitel bidrar till att synliggöra barnets rättigheter och säkerställer att barnets bästa, delaktighet och rätt att komma till tals får ett tydligare genomslag i lagen. Det skapar bättre förutsättningar för en mer rättssäker, enhetlig och barncentrerad handläggning och beslutsprocess.

7.1 De generella förutsättningarna för omhändertagande för vård

Socialstyrelsen tillstyrker att nuvarande bestämmelser om de generella förutsättningarna för att omhänderta ett barn eller en ung person överförs till den nya lagen. Myndigheten kommenterar närmare förslagen/rekvisiten nedan.

De generella förutsättningarna för omhändertagande för vård bör framgå på ett tydligare sätt i den nya lagen

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att de generella förutsättningarna för omhändertagande för vård av barn och unga bör framgå på ett tydligare sätt i den nya lagen.

Socialstyrelsen instämmer i att skaderekvisitet bör föras över till den nya lagen, men vill framhålla att de bakomliggande orsakerna till omhändertagandet behöver beaktas i förhållande till vårdbehovet, hur vården ska utformas och vad som krävs för att vården ska kunna upphöra. Se vidare gällande detta under bl.a. avsnittet 7.2.2 *Psykiska besvär eller psykiatriska tillstånd utesluter inte ett omhändertagande för vård*.

Rekvisitet ”barnets eller den unges bästa”

Socialstyrelsen delar socialtjänstens och domstolarnas uppfattning att det föreligger en osäkerhet om hur begreppet ”barnets eller den unges bästa” ska användas. Dock bidrar följande skrivning på s. 143 i utkastet inte till ytterligare klarhet:

”Bedömningen av om ett omhändertagande är till barnets eller den unges bästa innebär att målet med den planerade vården och rätten till skydd ska vägas mot de risker och inskränkningar i barnets eller den unges rättigheter som omhändertagandet kan innebära”.

Myndigheten anser att det kan behövas ytterligare vägledning gällande hur avvägningen ska göras. En särskild utmaning i handläggning av ärenden enligt LVU är hur barnets åsikt ska behandlas vid de situationer då barnet eller den unge motsätter sig vård.

7.2.1 Förhållanden i hemmet

Rekvisitet ”fysisk och psykisk misshandel” förs över till den nya lagen

Socialstyrelsen tillstyrker utkastets förslag att överföra rekvisitet till den nya lagen. Myndigheten anser dock att beskrivningen som görs av psykisk misshandel på s.146–147 även skulle kunna gälla vid hedersrelaterat förtryck. Se vidare synpunkter under *”Negativ social kontroll” införs som ett nytt rekvisit*”.

Rekvisitet ”otillbörligt utnyttjande” ersätts av ” utnyttjande eller exploatering sexuellt”

Socialstyrelsen anser att det finns anledning att överväga om begreppet ”otillbörligt utnyttjande” i sin helhet bör tas bort, istället för att ersättas av rekvisitet utnyttjande eller exploatering sexuellt. Myndigheten instämmer i bedömningen att otillbörligt utnyttjande är ett ålderdomligt uttryck och att uttrycket sällan används i praktiken samt att flera omständigheter faller in under ”brister i omsorgen”. Myndigheten anser att gränsdragningen mellan handlingar som bedöms falla under sexuellt våld och fysisk och psykisk misshandel är svår. Ett mer ändamålsenligt alternativ skulle kunna vara att komplettera rekvisitet fysisk och psykisk misshandel med begreppet sexuellt våld.

Socialstyrelsen delar inte uppfattningen att s.k. oskuldskontroller bör kategoriseras under rekvisitet för utnyttjande eller exploatering sexuellt. Detta då en oskuldskontroll inte är att anse som ett utnyttjande eller sexuell exploatering. Socialstyrelsen har i tidigare remissvar (*remissvar Ju2023/01620*) framfört att oskuldskontrollerna riskerar att skada de flickor och kvinnor som genomgår dem både fysiskt och psykiskt. Detta då kontrollerna upprätthåller felaktiga föreställningar om kvinnlig anatomi och förlängningen befäster oskuldsnormer och hedersförtryck

Socialstyrelsen anser därmed att oskuldskontroller ska ingå under rekvisitet ”fysisk och psykiskt våld” (misshandel), då de utgör ett allvarligt angrepp på barnets eller den unges hälsa och trygghet.

Rekvisitet ”brister i omsorgen” kompletteras

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande kommentar. I utkastet betonas på s. 148 och framåt att bakomliggande orsaker inte ska utgöra grund för ett omhändertagande, tex ska *”problem hos föräldrarna i sig inte föranleda ett omhändertagande för samhällsvård. Det väsentliga är de följer som dessa problem för med sig för barnet”*. Samtidigt lyfts avseende bakomliggande orsaker och risker problematiken med barn som växer upp i nära koppling till kriminalitet i familj eller släkt, och inte det faktiska utfallet av risken. Myndigheten vill framhålla att detta är motsägelsefullt samt att det är nödvändigt att ta hänsyn till bakomliggande faktorer för att kunna ge den långsiktiga vård som behövs för att barnet ska kunna återförenas med sina föräldrar.

”Negativ social kontroll” införs som ett nytt rekvisit

Socialstyrelsen avstyrker förslaget. Myndigheten delar inte bedömningen att det finns behov av att införa ett nytt rekvisit om ”negativ social kontroll” i lagen.

Påtryckningar, hot eller tvång mot barn eller unga, även hedersrelaterade sådana, kan inrymmas i rekvisiten ”fysisk eller psykisk misshandel”, ”brister i omsorgen om barnets grundläggande behov” eller i ”något annat skadligt

förhållande”. Socialstyrelsen anser att detta bör förtydligas i förarbetena istället för att i lagtexten införa ett rekvisit om ”negativ social kontroll”.

7.2.2 Eget beteende

Rekvisitet ”något annat socialt nedbrytande beteende” behålls men kompletteras med rekvisitet ”destruktivt beteende”

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande kommentar.

Myndigheten ser positivt på att rekvisitet utvidgas, men vill framhålla vikten av att tillämpningen av rekvisitet inte blir alltför ingripande. Socialstyrelsen delar bilden att det är en svår gränsdragning mellan barns sexuella utveckling och situationer där ett agerande faktiskt utgör ett skadligt beteende och utgör grund för ett omhändertagande.

Psykiska besvär eller psykiatriska tillstånd utesluter inte ett omhändertagande för vård

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget och instämmer i att en psykiatrisk grundproblematik inte ska utesluta ett omhändertagande för vård. Myndigheten vill dock betona att det är av vikt att den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga inte ersätter behov av psykiatrisk vård. Flera rapporter de senaste åren pekar på stora brister när det gäller psykiatrisk vård till barn i samhällsvård.

Myndigheten anser att samarbetet mellan hälso- och sjukvård och socialtjänst är avgörande för att barn med psykisk ohälsa ska få rätt vård. I lagrådsremissen framhålls att socialtjänsten och psykiatrin ska samarbeta utifrån barnets behov genom sammanhållen individuell vårdplan, SIP. Socialstyrelsen vill dock framhålla att användningen av SIP förutsätter ett samtycke. Samverkan mellan vården och socialtjänsten är i detta sammanhang mer utmanande än under frivillighet och kräver ytterligare samverkansformer.

8.1 Omhändertagande för vård på grund av anknytning

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande synpunkter. Myndigheten vill framhålla att ordet anknytning som begrepp i socialtjänsten är starkt kopplat till anknytningsteorin och beskrivningen av relationen mellan barn och dess omsorgsgivare (oftast föräldrar). Enligt forskning är anknytningsteorin inte tillämpbar i individärenden och de metoder som finns för att bedöma anknytningskvalitet är osäkra och kritiserade. Det kan finnas en risk att tillämpningen av lagens rekvisit sammanblandas med kriterier utifrån anknytningsteorin.

Socialstyrelsen konstaterar att prövningen av om omhändertagande för vård på grund av anknytning är uppfyllda även omfattar andra omständigheter som t.ex. barnets förankring i sin sociala miljö, om barnet har en pågående insats eller behandling. Begreppet anknytning i lagens rekvisit passar därför mindre bra också av den anledningen och Socialstyrelsen föreslår därför att regeringen i den fortsatta beredningen överväger alternativa begrepp.

Myndigheten vill framhålla att förslaget att införa en ny grund för omhändertagande av barn för vård på grund av anknytning ställer stora krav på socialtjänstens kompetens och arbetssätt. Det är viktigt att socialtjänsten arbetar aktivt med stöd av olika slag för att möjliggöra hemflyttning innan nämnden ansöker om omhändertagande på grund av anknytning.

Socialstyrelsen anser att det finns ett behov av att regeringen i den fortsatta beredningen utvecklar hur socialtjänsten ska arbeta med att ge familjerna stöd av olika slag utifrån återföreningsprincipen. Det bör även tydliggöras om den nya grunden för vård är tillämplig i de fall där det finns goda förutsättningar för barnet att *framöver* knyta an till familjehemmet, men barnet ännu inte gjort det eller om det endast är nuläget som ska beaktas.

Myndigheten konstaterar vidare att det i förslaget inte utvecklas vad vårdens ska inriktas på vid omhändertagande på grund av anknytning. Det vore av värde att fortsatt i förarbetena tydliggöra hur en vårdplan och genomförandeplan bör utformas i dessa fall.

Socialstyrelsen anser att det behöver klargöras hur socialtjänsten fortsatt ska arbeta med barnets behov och rätt till umgänge med sina föräldrar vid omhändertagande för vård på denna grund. Ett fungerande umgänge betyder inte alltid att föräldern kan ta hand om barnet på heltid t.ex. vid intellektuell funktionsnedsättning eller perioder av missbruk. Ett icke fungerande umgänge kan orsakas av faktorer föräldern inte kan påverka, tex geografiskt avstånd eller ekonomi. Här till kan lyftas vikten av att det förtydligas vad omhändertagandet på grund av anknytning grundar sig på och vilket tidsperspektiv som avses.

Myndigheten vill även lyfta att för barn som vårdas på frivillig väg och som fått en förankring till familjehemmet kommer vård på grund av anknytning inte kunna beslutas om samtycket exempelvis dras tillbaka.

8.2 Omständigheter att särskilt beakta vid prövningen av om omhändertagandet ska fortsätta

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande kommentarer.

Familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att fortsatt vara familjehem

Socialstyrelsen anser att det behöver tydliggöras i lagens förarbeten vad konsekvenserna blir gällande vårdens om familjehemmet inte längre vill eller kan ta sig an uppdraget eller om något händer familjehemsföräldrarna.

Det behöver även tydliggöras hur socialnämnden ska hantera situationen kring ett visst familjehem om familjehemmet ställer villkor eller krav som nämnden saknar möjlighet att tillgodose, särskilt om förvaltningsrätten anser att ett omhändertagande på grund av anknytning ska genomföras mot socialnämndens beslut. Det skulle bl.a. behöva förtydligas vad konsekvenserna blir om familjehemmet exempelvis är bundet till ett företag, vilka krav som familjehemmet kan ställa och om barnet får omplacerats när det är omhändertaget enligt denna grund och vad som i sådana fall gäller.

Barnets inställning

Socialstyrelsen anser att ett beslut om omhändertagande för vård på grund av anknytning inte bör kunna fattas i strid med vad ett barn som har fyllt 15 år själv har uttryckt. Myndigheten håller inte med om att barnets vilja att återvända hem i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck inte ska tillmätas samma betydelse, när ärendet rör vård på grund av anknytning.

När socialnämnden har att pröva om förutsättningarna för omhändertagande för vård på grund av anknytning föreligger, kvarstår inte längre den ursprungliga grunden för LVU. Om omhändertagandet initialt har gjorts till följd av hedersrelaterat våld och förtryck men bedömningen har gjorts att LVU-vården

ska upphöra, får det förutsättas att de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. När en prövning av vård på grund av anknytning görs, finns det således inte längre anledning att förutsätta att ett barns vilja att återvända hem är en vilja påverkad av det hedersrelaterade våldet.

Socialstyrelsen menar att en prövning av vård på grund av anknytning bör utgå från de omständigheter som föreligger i stunden för prövningen, varför den ursprungliga grunden för vård enligt LVU inte bör ha någon betydelse för bedömningen av om barnet ska ges vård på grund av anknytning. Detta borde gälla alla de fall där socialnämnden har att pröva omhändertagande av vård på grund av anknytning, inte endast de fall där den ursprungliga placeringen berodde på brister i omsorgen till följd av hedersrelaterat våld.

Socialstyrelsen föreslår därför att 3 kap. 5 § 5 bör ändras så att meningen lyder: det kan antas att placeringen i familjehemmet inte kan fortsätta med samtycke av barnets vårdnadshavare, om barnet är under 15 år.

Myndigheten vill vidare framhålla att det är oklart vad som gäller i de fall när ett barn är omhändertaget med stöd av båda grunderna i 3 kap. 2 och 3 §§, dvs omhändertagande för vård på grund av förhållandet i hemmet och på grund av eget beteende, men förutsättningarna för vård enligt 3 kap. 2 § inte längre är uppfyllda. Det behöver således förtydligas i förarbetena eller i lagtext om nämnden i en sådan situation ska fatta beslut om fortsatt vård på grund av anknytning, utöver att barnet fortsatt är omhändertaget med stöd av 3 §.

Barnet har särskilda behov eller en pågående behandling

Så som förslaget är formulerat torde alla slags insatser inom bland annat socialtjänsten omfattas. Socialstyrelsen anser att det i den fortsatta beredningen behöver exemplifieras närmare vilka typer av behandlingar och insatser som bör beaktas och vilka avvägningar som behöver göras kring detta. Om barnet exempelvis har insatsen kontaktperson eller samtalsstöd, kan dessa insatser kanske genomföras på andra sätt om barnet flyttar hem. Det kan även övervägas om regleringen i stället ska utformas på så sätt att det ska beaktas om barnets behandling eller annan insats inte går att genomföra om barnet flyttar hem.

10.4.2 Socialnämndens beslut ska lämnas över till förvaltningsrätten

Omedelbart omhändertagande när en ansökan om omhändertagande för vård redan har gjorts

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget men vill framhålla att det finns vissa situationer där det inte klart framgår av lagstiftningen om beslutet om omhändertagande ska underställas förvaltningsrätten eller den kammarrätt som ska pröva överklagandet.

Om en ansökan om vård med stöd av nuvarande 2 § LVU är under prövning hos kammarrätten och nämnden fattar ett beslut om omedelbart omhändertagande på grund av den unges beteende, uppstår frågan om beslutet ska underställas förvaltningsrätten eller den kammarrätt som ska pröva överklagandet.

Kammarrätter har i avgöranden bedömt att det omedelbara omhändertagandet i den beskrivna situationen ska underställas förvaltningsrätten, och inte kammarrätten. Domstolarna har ansett att 7 § fjärde stycket LVU tar sikte på

beslut om omedelbart omhändertagande som avser samma fråga som i den pågående processen. Således kan regeln endast tillämpas om både *ansökan* om vård och det efterföljande omedelbara omhändertagandet har skett med stöd av samma grund i LVU. Socialstyrelsen anser att detta bör tydliggöras i den fortsatta beredningen.

11.2 Inledandet av vården

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att tillföra en möjlighet för barnet eller den unge att placeras hos den andra vårdnadshavaren eller föräldern i de fall bristerna i hemförhållandena endast finns hos den ena vårdnadshavaren eller föräldern. Socialstyrelsen ser positivt på att utgångspunkten fortsatt är att vården ska inledas utanför barnets eller den unges hem, vilket bibehåller grundsynen att situationen vid ett omhändertagande för vård alltid är så allvarlig att en placering utanför hemmet, i vart fall inledningsvis, är nödvändig.

11.4 Om socialnämndens bestämmanderätt över den dagliga omsorgen

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget och ser positivt på förtydligandet att den som socialnämnden har gett i uppdrag att ha barnet eller den unge i sin faktiska vård övertar bestämmanderätten i delar som avser den dagliga omsorgen.

Myndigheten vill dock i sammanhanget lyfta fram att många frågor faller utanför den dagliga omsorgen. I dessa delar finns det fortfarande en gränsdragningsproblematik som inte endast påverkar den som har att fatta beslutet, utan även det barn eller den unga person som riskerar att inte få den utbildning, tandvård och hälso- och sjukvård som hen behöver. Det stämmer att både lagar inom socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens område utpekar vårdgivarens ansvar att arbeta för att barnet eller den unge får den utbildning, hälso- och sjukvård och tandvård som hen behöver. Detta ansvar löser dock inte den gränsdragningsproblematik som finns när det kommer till vem som i den enskilda situationen har rätt att bestämma i dessa frågor. Socialstyrelsen anser att det finns behov av att utreda förutsättningarna att genom reglering bidra till att barn som är i behov av specifika vårdåtgärder kan få det trots att vårdnadshavarna inte samtycker till åtgärden.

11.6 Vårdnadshavares och föräldrars inflytande över vården

Socialstyrelsen tillstyrker förslagen men har synpunkter på utformningen av författningsförslagen, se kommentar till 2.1.

13.3 Socialnämndens övervägande om flyttningsförbud

Socialstyrelsen avstyrker den del av förslaget som avser att nämndens särskilda övervägande av flyttningsförbud endast ska gälla vid omhändertagande av barn grundat på eget förhållande och inte när omhändertagande har skett på grund av förhållanden i hemmet, se avsnitt 16.1

15.1.1 Omhändertagandet ska upphöra när det inte längre behövs

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om att omhändertagandet ska upphöra när det inte längre behövs. Myndigheten efterfrågar dock förtydligande om socialnämnden även ska överväga om det finns förutsättningar för omhändertagande för vård på grund av anknytning när ett barn är omhändertaget för vård på grund av både förhållanden i hemmet och eget beteende, om förutsättningar för omhändertagande för vård på grund eget beteende kvarstår. Det skulle behöva förtydligas i den fortsatta beredningen.

15.2 En begäran om att omhändertagandet ska upphöra kan i vissa fall aviseras

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att möjligheten att begära hemtagning regleras samt att denna möjlighet begränsas när det gäller vårdnadshavare. Socialstyrelsen vidhåller dock att tidsfristen bör vara tolv månader med hänvisning till vad Socialstyrelsen tidigare framfört i frågan i yttrande till Socialdepartementet den 24 maj 2022 över betänkandet Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU- Utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU (se yttrandet avsnitt 10.8 s. 4).

16.1 Flyttningsförbud förs över till den nya lagen

Socialstyrelsen avstyrker förslaget om att bestämmelsen om flyttningsförbud i den nya lagen inte längre ska omfatta barn i familjehem som är omhändertagna för vård på grund av förhållanden i hemmet.

Myndigheten vill framhålla att flyttningsförbudet inte helt har samma syfte som omhändertagande för vård på grund av anknytning. Syftet med flyttningsförbud är att skydda barnet från att hens hälsa eller utveckling skadas om hen skiljs från familjehemmet. Flyttningsförbud kan användas i akuta skeden för att frysa situationen och ge möjlighet att förhindra en hemflytt innan allt är utrett.

Det kan finnas situationer där det finns behov av att fortsatt kunna besluta om ett flyttningsförbud. Om förvaltningsrätten avslår nämndens ansökan om vård på grunden anknytning och det är tydligt att en hemflytt behöver ske successivt, bör möjligheten att ansöka om ett flyttningsförbud eller ett tillfälligt sådant finnas kvar.

Socialstyrelsen anser därför att bestämmelsen om flyttningsförbud således fortsatt bör kvarstå för barn som är placerade i familjehem på grund av förhållanden i hemmet.

17.1–17.6 Utreseförbud

Socialstyrelsen tillstyrker förslagen om förutsättningar för utreseförbud, beslut och ansökan om utreseförbud, regelbunden prövning av om ett utreseförbud ska upphöra, upphörande av ett utreseförbud, beslut om tillfälligt utreseförbud och den processuella regleringen, upphörande av ett tillfälligt utreseförbud samt undantag från ett utreseförbud.

23 Överklagandebestämmelser

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget innebärande att nuvarande bestämmelse om vilka beslut av socialnämnden som får överklagas ska föras över till den nya lagen oförändrad i sak, med följande kommentar.

Myndigheten vill lyfta att frågan om hur överklagandeförbudet i 41 § LVU för vissa typer av beslut, förhåller sig till rätten till domstolsprövning enligt Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR), särskilt i ljuset av HFD 2024 ref. 55. I det aktuella målet (avseende umgängesbegränsning mellan syskon) slog domstolen fast att förbudet mot att överklaga beslut om umgängesbegränsningar enligt 11 § LVU strider mot de rättigheter som garanteras av EKMR.

Överklagandeförbudet i 41 § LVU ansågs därför inte gälla i målet.

Socialstyrelsen anser att det finns ett behov av att belysa detta i den fortsatta beredningen.

26 En ny lag om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården

Socialstyrelsen är i huvudsak positiv till förslagen. De särskilda befogenheterna inom SiS utgör några av de mest kraftfulla tvångsåtgärder samhället kan vidta mot barn och unga där den enskildes rörelsefrihet kan inskränkas och innebära stora ingrepp i den personliga integriteten. Det är känt att i ”slutna vårdmiljöer” finns det alltid risk för missförhållanden och att särskilda befogenheter används på ett felaktigt sätt eller överutnyttjas. Det är därför viktigt att lagförslag som medger och reglerar användning av särskilda befogenheter noga utreds och analyseras för att säkerställa att sådana åtgärder inte införs eller används i större utsträckning än vad som är absolut nödvändigt. Det är därför, som Socialstyrelsen påtalat inledningsvis, särskilt olämpligt att remisstiden inte ger förutsättningar för en fullgod beredning i syfte att säkerställa rättssäkerheten för enskilda.

Även om lagen är ny är innehållet till stora delar en redaktionell omarbetning av de nuvarande bestämmelserna som rör särskilda befogenheter i LVU. De flesta paragraferna i den nya lagen stämmer i sak överens med de nuvarande bestämmelserna. Socialstyrelsen anser emellertid att det hade behövts göras en översyn av samtliga befogenheter innan förslaget att överföra bestämmelserna i en egen lag. Detta med anledning av slutna ungdomsvård (LSU) successivt avvecklas och ersätts av ungdomsfängelser inom Kriminalvården.

En annan övergripande invändning som myndigheten vill framföra är att bestämmelser om de särskilda befogenheterna som får användas på ungdomshem med förhöjd säkerhetsklass föreslås föras över till den nya lagen. En sådan särskild befogenhet är t.ex. möjligheten för SiS att fatta beslut och vård i avskildhet i anslutning till dygnsvård. Bestämmelsen infördes i lagen 2024 och innebär att den unge låses in på sitt rum under natten. Bakgrunden var att det fanns ett behov av att upprätthålla en säker vård till följd av att flera ungdomar var inblandade i grov kriminalitet med anknytning till rivaliserande kriminella gäng. På nätterna är bemanningen betydligt lägre på ungdomshemmen än under dagtid. Flera av de ungdomarna vistas på SiS för att avtjäna straff enligt LSU. Det är möjligt att det även fortsättningsvis finns skäl att behålla befogenheten om avskildhet under dygnsvård, men då det är en så pass ingripande åtgärd anser Socialstyrelsen att det finns skäl att utreda om behovet av denna befogenhet kvarstår när de ungdomar som nu avtjänar straff enligt LSU inte längre kommer vara placerade i SiS ungdomshem.

26.2.6 Barnet och den unge har rätt till information om beslut och överklagandemöjligheter

Socialstyrelsen är i huvudsak positiv till förslaget men anser att det finns en risk med förslaget tillägg i bestämmelsen då det kan tolkas som att information om beslut och hur de överklagas är den enda relevanta informationen.

Det finns mycket annan relevant information som barnet också ska få i samband med de särskilda befogenheterna. Till exempel information om att barnet lätt ska kunna ha tillgång till personal under vård i avskildhet eller avskildhet eller information om att en sjuksköterska i vissa fall ska kunna bedöma om åtgärden kan vara skadlig för den enskilde, information om barnets rätt till utevistelse etc.

Myndigheten föreslår därför att det endast anges i lagtexten att barn och unga ska få information om beslut och överklagandemöjligheter. Då det enda exemplet på relevant information som lyfts i författningskommentaren är barnets rätt till information om beslutet och överklagandemöjligheter föreligger ett behov av ett förtydligande i den fortsatta beredningen av vad som kan innefattas i begreppet relevant information där även exempel ur ett vård- och behandlingsperspektiv lyfts.

26.4.3 SiS får besluta att vissa befogenheter ska gälla för alla

Socialstyrelsen avstyrker förslaget att bestämmelsen överförs till den nya lagen om särskilda befogenheter.

Statens institutionsstyrelse får med stöd av 7 kap. 7 § socialtjänstförordningen fatta beslut om att de särskilda befogenheterna som anges i 18 § lagen (1990:52) om vård av unga i vissa fall får användas för alla som vårdas på ett särskilt ungdomshem om det är nödvändigt för att genomföra vården eller upprätthålla ordningen på hemmet. Socialstyrelsen vill framhålla att i vissa fall kan detta vara nödvändigt, men det kan också innebära en risk för kollektiv bestraffning.

Myndigheten anser att det bör övervägas om en sådan reglering fortsatt ska finnas i en förordning. Detta då ändringar lättare kan genomföras vid förändringar i samhället eller av SiS som innebär att en sådan ingripande bestämmelse inte längre behövs. En sådan förändring kan exempelvis vara att en del av de aktuella barnen/ungdomarna framöver kommer att vårdas inom kriminalvården i stället för i SiS särskilda ungdomshem.

26.5.3 Drogtest vid ankomst och under placering

Myndigheten är positiv till att nuvarande bestämmelse om drogtest vid ankomst och under placering, överförs till den nya lagen, men avstyrker det föreslagna tillägget i lagen.

Det blir motsägelsefullt att förtydliga att SiS är skyldig att kontrollera drogfrihet vid ankomst och under placering när barnet eller den unge samtidigt inte kan tvingas att lämna ett sådant test. Det kan finnas en risk att förslaget medför att SiS rutinmässigt kommer att börja kontrollera drogfrihet och barnet eller den unge känner sig "tvingad" att samtycka till detta.

Socialstyrelsen anser att det är tydligare i den nuvarande bestämmelsen att prov endast ska lämnas om det finns anledning till det, vilket markerar att det ska ske en bedömning i varje enskilt fall och inte rutinmässigt, vilket är en viktig princip när det kommer till tvångsvård och sådana integritetsingripande åtgärder.

26.7.2 Vård i enskildhet

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget och anser att det är positivt att det föreslås ett förtydligande gällande befogenheten vård i enskildhet. Det tydliggörs att vård i enskildhet inte innebär ett förbud mot att tillfälligt träffa andra placerade barn och unga, t.ex. genom att mer sporadiskt delta under behandlingsaktiviteter, dagsutflykter eller i skolundervisning tillsammans med personal. Myndigheten anser att det föreslagna tillägget är viktigt då det stärker barns rättigheter, motverkar isolering och underlättar för barnets eller den unges anpassning till att på sikt klara av att bo tillsammans med andra placerade.

Beslut om detta yttrande har fattats av ställföreträdande generaldirektören Urban Lindberg. I den slutliga handläggningen har tillförordnade direktören för verksamhetsområde Behörighet, analys och statistik Natalia Borg, tillförordnade direktören för verksamhetsområde Utveckling, stöd och beredskap Linda Corsvall, avdelningschefen Pär Ödman, tillförordnade avdelningschefen Johanna Kumlin, samt tillförordnade enhetschefen Pernilla Krusberg deltagit. Juristen Monica Panagio har varit föredragande.

SOCIALSTYRELSEN

Urban Lindberg

Monica Panagio